

להביא אותם לקבר ישראל – על מצות הקבורה וכבוד המת

יצחק לוי (isaaclevy1234@gmail.com)

דברים כא, כב-כג

1. טעם התליה

א. משנה סנהדרין ו,ה: כל הנסקליו נתליו, דברי רבי אליעזר, וחכמים אומרים: אינו נתלה אלא המגדף ועובד ע"ז.

ב. רש"י הירש, ויקרא כ,ב: משהומת הנסקל, תולים אותו על עץ סמוך לשקיעת החמה ומיד מורידים וקוברים אותו. הגוף מרחף רגע אחד בין שמים וארץ - בין שמים וארץ אין לו מקום, והרי כאן השלמת הבחינה של "דמיו בו": האדם שרוי בבידוד גמור, הוא מכונס לתוך עצמו, ואין מי שנוקק לו... מי שתלוי בין שמיים וארץ מייצג, לרגע אחד, את הקללה הגמורה, את הנידוי משמים וארץ. זה היה עונשו של המגדף והעובד ע"ז - אלמלא נתכפר חטאו ע"י סקילה ותלייה: מיתה וקבורה מכפרת. נמצאת אומר: המגדף אשר קלל אלוהיו - קללתו תשוב על ראשו ואותה קללה מבוצעת ע"י תלייה.

ג. ספר החינוך מצוה תקלג: כדי להגביה הנידון ולפרסמו לעין כל גם בראותם עסק זקיפת העץ וקשירת הנידון עליו תיכנס יראה ופחד בליבם.

2. איסור ההלנה/ משמעות "קללת אלהים תלוי"

א. ספר החינוך מצוה תקלד: (ע"פ המשנה בסנהדרין ו,ו) שלא יאמרו הבריות מפני מה זה תלוי מפני שקלל את השם, ונמצא בהזכירם זה ובהעלותם הדבר בפיהם שהם מחללים שם שמים וגומלים רע לנפשם, והאל שחפץ בטובת בריותיו מנעם מזה מפני כך.

ב. רש"י כא,כג: (ע"פ הגמרא בסנהדרין מו:) כי קללת אלהים תלוי - זלזולו של מלך הוא, שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו. משל לשני אחים תאומים שהיו דומין זה לזה, אחד נעשה מלך, ואחד נתפס ללסטיות ונתלה, כל הרואה אותו אומר המלך תלוי. צוה המלך והורידוהו.

ג. רשב"ם כא,כג: כי קללת אלהים תלוי - כשרואין בני אדם את התלוי, רגילין לקלל את הדיינין או קרובים של הרוג או שאר בני אדם לפי שפעמים על עבירה מועטת הוא נהרג כמו מקושש, והקב"ה אמר [אלהים] לא תקלל, לפי שרגילין בני אדם לקללם.

ד. אב"ע כ"א,כג ד"ה "ולא תטמא את אדמתך": כי משפט לא תלין איננו לכבוד המת רק לכבוד הארץ, כי משפט הכנענים והישראלים איננו שוה:

ה. רמב"ן כ"א,כב-כג ד"ה "ותלית אותנו": כי הארור מכל האדם והמקולל בהם הוא התלוי, אין בכל המיתות מיתה מנוולת ובזויה כמוה. ואין ראוי שנטמא הארץ ותהיה קללת האלהים בארץ הקדושה, כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם.

3. משמעות קבורה

א. החזרה אל המקור

על מצות הקבורה וכבוד המת
יצחק לוי

1. מדרש רבה בבראשית כ': "עד שובך אל האדמה כי ממנה לוקחת כי עפר אתה ואל עפר תשוב" (בראשית ג', יט) אל קומץ עפר של אדמה שנבראת ממנו לא גזולה בידך כי עפר אתה ואל עפר תלך לא נאמר אלא תשוב".

2. פרקי דרבי אליעזר יא: התחיל לקבץ את עפרו של אדם הראשון מארבע פינות הארץ אדום שחור לבן ירוק. אדום זה הדם, שחור אלו הקרביים, לבן אלו העצמות, וגידיים ירוק זה הגוף.

ולמה כינס את עפרו מ' ד' פינות העולם? אלא אמר הקב"ה אם יבוא אדם ממזרח למערב או ממערב למזרח או בכל מקום שילך ובא קיצו להפטר מן העולם שלא תאמר הארץ שבאותו מקום אין עפר גופך משלי ואיני מקבל אותך, חזור למקום שנבראת משם. אלא ללמדך שכל מקום שילך אדם ובא קיצו להיפטר מן העולם משם הוא עפר גופו ולשם חוזר ואותו עפר ירים קולו שנאמר: כי עפר אתה ואל עפר תשוב.

ב. קבורה-זריעה

הרב טוקצ'ינסקי גשר החיים כרך ב, פרק י"ג, ע' קיז: סנהדרין ז': "המתים יחיו ויעמדו במלבושיהם קל וחומר מחיטה ומה חיטה שנקברה ערומה יוצאה בכמה לבושין, צדיקים שנקברים במלבושן על אחת כמה וכמה".

כדי לקבל מושג כלשהוא מטעם מצות הקבורה באדמה ומההשוואה לצמיחת הצמח של החיטה עלינו להתבונן **בהבדל בין רקבון לשריפה**. רקבון של צמח או בעל חיים עושה דומן, זבל ואילו שריפה משאירה רק דשן. ההפרש בדין דומן לדשן גדול מאד.

הרקבון העושה דומן לא כילה ולא הפך כל חומרי היסודות של הצמח או של בעל החיים. כולם נשארו בלי שינוי יסודי, ורק נתפרדו וכל אחד ואחד מהם שואף וחוזר למקומו מקורו- כי על כן הם מצמיחים ומחיים שוב גם את עצמם ובזמן שהרקבון עושה את הדומן בתוך האדמה, כשניתן החיטה באדמה, לא רק שחוזר כל יסוד לתחיה אלא גם מצמיח ומחייה את עצמו הרבה יותר משהיה בתחילה (ודווקא הרקבון הוא המצמיחו ומגדלו ומרבהו).

השריפה לעומת הרקבון, עושה דשן והיא מכלה ומשנה החומרים שינויים יסודיים. רובם נהפכו לאדים אויריים וכאילו עלו השמימה ואינם עוד על הארץ. כל יסודותיו, החמצן, המים, החנקן, הפחמן, לא נשאר מהם שריד ופליט על הארץ ומכל חומריו נשארו רק חלקים עפרוריים והם אחוז קטן, קרוב ל-20% מכל החומרים שהכיל הצמח והאחוז הזה הוא הדשן- ואין בכוחו להצמיח עצמו. הוא יכול רק לסייע במקצת להצמחת אחרים".

ג. קבורה מניעת בזיון או כפרה

1. סנהדרין מו: אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי רמז לקבורה מן התורה מניין? ת"ל כי קבור תקברנו. איבעיא להו קבורה משום בזיונא הוא או משום כפרה למאי נפקא מינה דאמר לא בעינא דלקברוהו להווא גברא אי אמרת משום בזיונא הוא לאו כל כמיניה אי אמרת משום כפרה הוא הא אמר לא בעינא כפרה.

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ה

2. בזיון של מי?

על מצות הקבורה וכבוד המת
יצחק לוי

א. רש"י סנהדרין מו: ד"ה משום בזיונא הוא: שלא יתבזה לעיני כל שיראוהו מת ונרקב ונבקע.

ב. רש"י סנהדרין מו: ד"ה לא כל כמיניה: דבזיון הוא לקרוביו.

ג. הרש"ר הירש דברים כ"ד, כג: אולם מצוות קבורת המת נחשבת גם מצוה כלפי האדם שנפטר לעולמו. שהרי אישיותו מיוצגת ע"י המעטה הגופני שהוא השאיר אחריו ולפיכך יש להגן עליו שלא יתגלה בדרך בזיון. חובה זו באה לידי ביטוי גם בהיתר טומאה לקרובים האמור בכהנים (ויקרא כא, ב-ג). כמו כן אומרת ההלכה: אף על פי שכל המלין את מתו עובר בלי"ת, הרי אם הלינוהו לכבודו להביא לו ארון ותכריכים אינו עובר על לאו (סנהדרין מו ע"א וע"ב). קבורת מת מצוה שאין לו קוברין נחשבת מצות חסד כה גדלה עד שהיא דוחה את המצוות החיוביות החמורות ביותר, אפילו במקום שכל אלה באים כאחד... יתר על כן מת שלא נקבר יש בו "משום בזיונא דכולהו חיי" (טור יורה דעה סימן שמח) שהרי כבודם הגופני מתבזה ע"י מראה הגוף הנמק.

3. באיזה מובן כפרה?

א. רש"י סנהדרין מו: ד"ה או כי היכי דתיהוי ליה כפרה בהטמנה זו שמורידים ומשפילין אותו בתחתיות.

ב. בהמשך הגמרא בסנהדרין מז. מסיקה כי גם בהרוגי בית דין ישנה כפרה על ידי הקבורה ועיכול הבשר.

ג. משנה מועד קטן א, ה (ביחס לחול המועד): אמר רבי מאיר מלקט אדם עצמות אביו ואימו מפני ששמחה היא לו, ר' יוסי אומר אבל הוא לו.

ד. קבורה- חסד עם המת

הרמב"ם הלכות אבל ידא: "מצוות עשה של דבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים ולהוציא המת ולהכניס הכלה וללוות האורחים- ולהתעסק בכל צרכי הקבורה לשאת על הכתף ולילך לפניו ולספוד ולחפור ולקבור. ואלו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור אע"פ שכל המצוות האלו מדבריהם הרי הן בכלל "ואהבת לרעך כמוך". כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים- עשה אתה אותן לאחיד בתורה ובמצוות".

ה. קבורה- הטוב והמיטיב

ברכות מח: דאמר רב מתנא: אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמיטיב. הטוב שלא הסריחו והמיטיב שניתנו לקבורה.

ו. קללה לא להיות מובא לקבורה

דברים כ"ח, כו; ירמיהו ז לג-לו, ל; מלכים ב ט, י; לו-לו

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ה

על מצות הקבורה וכבוד המת
יצחק לוי

ז. קבורה ולא שריפה

1. שמואל א, ל"א, יב; דברי הימים ב ט"ז, יד; דברי הימים ב כ"א, יט; דברי הימים ב ל"ד, לה; עמוס ב, א.
2. תוספתא שבת ז, יח: שורפין על המלכים... כשם ששורפין על המלכים כך שורפין על הנשיאים אבל לא על הדיוטות. ומה הן שורפין עליו? מיטתו וכלי תשמישו.
3. רד"ק שמואל א ל"א, יב: .. ויתכן לפרש כי הבשר שרפו שהעלה רימה ולא רצו לקברם עם תולעים כי לא היה דרך כבוד ושרפו הבשר וקברו העצמות:
4. ויקרא רבה כה, ה: אדריאנוס שחיק טמיא (מי שנשחקו עצמותיו ונעשו אפר)
5. ירושלמי כתובות יא, א: אין תוקף לצוואה של מי שציווה לשרוף את גופתו.
6. בהלכה- עוון חמור בגלל ביטול מצוות קבורה, ניוול המת, לא תלין נבלתו על העץ, בחוקותיהם לא תלכו ופגיעה בתחיית המתים)
7. הרב קוק דעת כהן שעח (כג) כי קבור תקברנו: בדבר מה שקמו אנשים שרוצים להחליף את קבורת המתים בשריפת הגוף, ויש מהם שרוצים אח"כ לקבר את האפר, אם ראוי לחברה קדישא להתעסק בזה. הנה דבר פשוט הוא שעיקר מנהג מחודש זה נובע ממקור משחת מהאנשים שרוצים להמיר דת ותורה. להן צביון ותואר מיוחד, שאסור לנו לבדות מלב צורה אחרת ממה שכתוב בתורה... וזהו כלל גדול במצוות, שאי אפשר לשנות את צורתן ולהחליפן בצורה אחרת שלא כהצורה שנתנה תורה. ואפילו לפי השגת הגוי ד "תקברנו" לא משמע ליה מכל מקום מ"קבור" לבד גם כן אנו יודעים שהגניזה של הגוף תהיה באיזה מקום בצורה של קבורה, אלא שלולא "תקברנו" היינו טועים לומר שגם בשימת הגוף באיזה ארון או ארגז גם כן מקיימים מצות קבורה, אבל לפי האמת בא הכתוב ופירש כתיבה יתירה ד"תקברנו" להורות שצריך דווקא קבורה בארץ ושימה באיזה ארגז אין זו בכלל קבורה, וקל וחומר ששריפה אינה בכלל קבורה. ועל כן בוודאי כל אלה הרוצים להנהיג שריפה במתים רוצים לעקר דבר של תורה... ומאחר שנתנה תורה צורה זו לגניזת הגוף אי אפשר לנו להחליף אותה בצורה אחרת כמו כל מצוות התורה שהתורה נתנה.

4. הגוף נרתיק קדוש

- א. מועד קטן כה ע"א: רבי שמעון בן אלעזר אומר: העומד על המת בשעת יציאת נשמה חייב לקרוע. למה זה דומה? ספר תורה שנשרף שחייב לקרוע.
- ב. רמב"ן שם: הנשמה בגוף היא כאזכרת השמות בגיילי ספר תורה
- ג. החתם סופר יו"ד סימן שלו: נרתיק לנשמה ונשאר בו לחלוחית קדושה
- ד. מגילה כו ע"ב: אמר רב זוטרא: מטפחות ספרים שבלו עושין אותן תכריכין למת מצוה וזו גניזתן.